

Green Deal Gebedshuizen Arnhem

Afspraken 2023 ——— 2025

Inleiding

De gemeente Arnhem wil samen met haar inwoners werken aan verduurzaming. In 2022 is er een toekomstverkenning naar het Religieus Erfgoed in Arnhem gedaan. Hieruit bleek dat veel gemeenschappen verduurzamen een uitdaging vinden. Daarom is besloten een Green Deal proces te starten voor alle Arnhemse gebedshuizen: Kerken, Moskeeën, Kloosters en Tempels. Dit is naar aanleiding van positieve ervaringen met Green Deals voor Arnhemse zorgaanbieders en het kantorenpark Gelderse Poort. Er is hoge urgentie voor verduurzamen, vanuit zowel de energiecrisis (hoge kosten) als vanuit de verantwoordelijkheid voor het milieu.

De Green Deal is een intentieovereenkomst: hierin worden de gezamenlijke doelstellingen helder beschreven. Ook de looptijd van de overeenkomst staat beschreven. De thema's van de Green Deal zijn energie besparen, duurzame energie opwekken, meer groen en biodiversiteit, goede omgang met klimaatadaptatie en circulariteit.

Er zijn verschillende mogelijkheden om mee te doen. Zo kan een gemeenschap kiezen voor de focus op het vergroten van de handafdruk, of juist het verkleinen van de voetafdruk. Als er nog geen lange termijn toekomstperspectief voor het gebedshuis is kan ook gekozen worden om agenda lid te worden. Zo blijf je toch op de hoogte van alle mogelijkheden en raak je geïnspireerd om op een passend moment de verduurzaming te starten.

Agenda lidmaatschap is alleen bedoeld voor gemeenschappen waar momenteel de capaciteit ontbreekt om met maatregelen te starten, maar die wel graag op de hoogte blijven. Agendaleden, maar ook niet deelnemende gemeenschappen, kunnen op een later moment binnen de looptijd alsnog deelnemen aan de Green Deal met de handafdruk en/of de voetafdruk.

De handafdruk: De handafdruk gaat over duurzamer gedrag van de gemeenschap, de gelovigen. Niet alleen in het gebedshuis, maar juist ook thuis en op het werk. Het doel is om het besef te vergroten.

De voetafdruk: De voetafdruk gaat over het gebouw, de omliggende grond en de manier waarop de gemeenschap binnen het gebouw werkt, bijvoorbeeld met afval. Het doel is om de invloed van het gebouw op het milieu te verkleinen.

Naast deelnemers, kent de Green Deal ook partners. Zij zetten zich met kennis, advies en uitvoering in om de gebedshuizen te helpen de doelstellingen te behalen. De partners zijn: de gemeente Arnhem, het intergemeentelijk subsidiebureau en Kathedraaldenkers. Deze Green Deal is daarnaast opgesteld met input en medeweten van de Provincie Gelderland en de initiators achter de platformen Groene kernen en Groene Moskeeën. Elk gebedshuis en elke geloofsgemeenschap is uniek. Het doel van deze Green Deal is om zoveel mogelijk gemeenschappen verduurzamingsstappen te laten zetten.

Geloven in gemeenschappelijk verduurzamen

Overwegingen

Alle landen in Europa hebben zich verplicht om in 2050 gezamenlijk klimaatneutraal te zijn. Dit staat beschreven in een Europese Green Deal, ook wel bekend als het klimaatakkoord van Parijs. Klimaatneutraal betekent dat heel Europa in 2050 onafhankelijk moet zijn van fossiele (eindige) brandstoffen. Bestaande gebedshuizen vallen binnen deze afspraak onder de categorie "bijeenkomstfunctie" en hebben daarmee de richtlijn om in 2050 energielabel A+++ te hebben. Deze richtlijn heet de renovatiestandaard. Vooral nog zijn monumenten hiervoor uitgesloten. Met de ministeries als OCW, EZK en de monumentensector wordt verkend of er streefnormen voor monumenten kunnen worden ontwikkeld.

De gemeente Arnhem vindt het belangrijk om toekomstbestendig en klimaat adaptief te zijn. Hiervoor zijn maatregelen nodig, zoals het tegengaan van hittestress en het verder vergroenen van de omgeving. Ook goed omgaan met watergebruik en het verminderen van afval valt hieronder. Daarom streeft de gemeente Arnhem naar de volgende doelstellingen:

- 10% minder verharding in 2030 ten opzichte van 2020 en het vervangen de verharding door groen of water (Strategie Klimaatadaptatie).
- Waar mogelijk willen we regenwater afkoppelen van de riolering en verwerken op eigen terrein (Strategie Klimaatadaptatie).
- We willen voldoen aan de 3-30-300 regel: tenminste 3 volwassen bomen zichtbaar vanuit elk gebouw, minstens 30% boomkroonbedekking in elke buurt en binnen 300m van elk gebouw een fijne groene, koele plek om te verblijven (coalitieakkoord).
- We willen de leefgebieden van inheemse soorten in en om de stad versterken (Groenvisie). Dit kan bijvoorbeeld door op het terrein geschikte leefgebieden te creëren voor bepaalde soorten.
- We willen diversiteit in planten. Bijvoorbeeld verschillende soorten planten die in de vorm van nectar en stuifmeel voedsel levert aan insecten of eetbaar groen met inheemse (van oorsprong hier voorkomende) bomen, struiken en biologische kruidenmengsels (Groenvisie).

Ook duurzaam gebruik en hergebruik van materialen en producten (circulariteit) is een belangrijk uitgangspunt, in de gebruiksfase, maar ook tijdens renovatie of transformatie. Het beleid van de gemeente Arnhem voor circulaire economie richt zich op het verminderen van primair en fossiel grondstoffengebruik en het verminderen van milieu-impact (waaronder CO2) van materialen. Hiermee dragen we bij aan goed rentmeesterschap van onze aarde, en creëren we geen onnodig afval. In 2030 moeten we, in lijn met doelen van de rijksoverheid, op 50 % circulariteit zitten. In 2050 zijn we helemaal circulair. In circulariteit voor bouw, transformatie en renovatie volgen we zoveel mogelijk de nationale norm 'Het Nieuwe Normaal' (HNN). Binnen deze Green Deal ligt de focus op:

- In de dagelijkse gang van zaken binnen een gebedshuis kun je bij circulariteit denken aan de omgang met voedsel (minder verspilling, meer vegetarisch en duurzaam inkopen) en de omgang met spullen en afval (spullen hergebruiken i.p.v. nieuwe kopen, geen onnodige spullen aanschaffen en goed afval scheiden). Het verminderen van verspilling kan naast duurzaamheid ook nog eens de financiën ten goede komen.
- Gebedshuizen kunnen een grote rol spelen in het stimuleren van duurzaam gedrag (de handafdruk) van bezoekers. Deels kan dit door het goede voorbeeld te geven (zie bovenstaand) en deels kan het door bezoekers bewust te maken van de impact van materiaal- en productgebruik. Dit kan bijvoorbeeld door het organiseren van thema-avonden, lezingen of ruilbeurzen, of bezoekers door te verwijzen naar dit soort bijeenkomsten (denk aan reparatiecafés).

Overwegingen

Er is relatief veel informatie te vinden over verduurzaming van gebedshuizen en monumenten, maar elk gebedshuis vraagt om een eigen aanpak. Daarom is het belangrijk de beschikbare informatie op een simpele manier toegankelijk te krijgen. Dit is omdat gebedshuizen vaak gerund worden door vrijwilligers met beperkte tijd voor en kennis op dit gebied. Kernpunten hierbij zijn:

- Samenwerking is belangrijk in project overstijgende vraagstukken.
 - Om overzicht te houden en de doelstellingen behapbaar te houden voor organisaties die vooral op vrijwilligers varen adviseert de gemeente Arnhem om een focusgebied te kiezen (handafdruk of voetafdruk).
 - De gemeente Arnhem heeft uitvoeringspartner Kathedraaldenkers ingehuurd om de deelnemers wegwijs te maken en te ondersteunen in het proces.
 - Deze ondersteuning uit zich bijvoorbeeld in hulp bij subsidie aanvragen, templates, het verbinden van de juiste experts en adviseurs en het vinden van hulpmiddelen.
- Gemeente Arnhem en de Provincie Gelderland vinden het belangrijk dat het bewustzijn van energiegebruik vergroot wordt, op korte termijn. Daarnaast vinden ze het belangrijk dat er actie ondernomen wordt in energiebesparing en duurzame opwekking, op lange termijn. Dit vertaalt zich in:
- Gebruikers en eigenaren van gebedshuizen realiseren zich dat zij een relevant aandeel milieubelasting veroorzaken en zetten zich in deze zoveel mogelijk te beperken door te streven naar een duurzame bedrijfsvoering.
 - Gebruikers en eigenaren geven aan graag meer kennis op te doen en kennis uit te wisselen, omdat dit belangrijk is bij het realiseren van gezamenlijke duurzaamheidsambities.
 - Partijen zijn zich bewust dat duurzaamheidsmaatregelen deel uitmaken van de exploitatie en het meerjarig onderhoudsplan.
 - De Green Deal moet een lange termijn vliegwieleffect met zich meebrengen.
 - In de algehele aanpak moet daarbij het toekomstperspectief (hoe wordt het gebouw naar verwachting in de toekomst gebruikt) van de gebedshuizen inzichtelijk zijn, om investeringen in het gebouw zinvol te laten zijn.
 - Deelname aan de Green Deal ontslaat deelnemers niet van de wettelijke Informatieplicht Energiebesparing, in het geval ze midden- of grootverbruikers zijn. Hierin is vastgelegd dat deze doelgroep moet rapporteren in het e-Loket van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) welke energiematregelen ze hebben uitgevoerd.

De partijen spreken af:

Eigenaren en gebruikers van Gebedshuizen

Dat over het algemeen:

1. deelnemers minimaal eens jaar kennisplatformbijeenkomsten zullen bijwonen. Deze worden 2 tot 4 keer per jaar georganiseerd door Kathedraaldenkers samen met gemeente Arnhem.
2. deelnemers een jaarlijkse enquête invullen over de vorderingen en uitgevoerde acties per organisatie en over de collectieve aanpak voor wat betreft verduurzamen van de gebedshuizen. De uitkomsten van deze enquête worden in november met de andere deelnemers gedeeld.

dat bij het verkleinen van de voetafdruk:

3. alle (niet monumentale) gebedshuizen in 2025 voorzien zullen zijn van officieel energielabel
4. deelnemers zich inzetten om over heel 2024 20% minder gas te verbruiken ten opzichte van 2022
5. deelnemers zich inzetten om over heel 2024 20% minder elektra te verbruiken ten opzichte van 2022, wanneer er in de tussentijd niet overgegaan wordt op gasloos gebruik of een hybride vorm van opwekking.
6. er eerst gekeken wordt naar mogelijkheden voor isoleren, dan pas naar duurzaam opwekken, als uit onderzoek blijkt dat dit technisch en cultuurhistorisch haalbaar is en financieel rendabel. Liever goed isoleren, passend bij de renovatiestandaard, op één onderdeel (dak, muren, vloer) dan overal een beetje voor een snelle labelstap.
7. er allereerst gekeken wordt naar herbruikbare en natuurlijke isolatiematerialen.
8. de intentie uitgesproken wordt om zonnepanelen te plaatsen op daken, voor eigen gebruik, als uit onderzoek blijkt dat dit technisch en cultuurhistorisch haalbaar is en financieel rendabel. Er worden alleen méér zonnepanelen geplaatst dan voor eigen gebruik, mits netcongestie geen belemmering vormt.
9. deelnemers zich zullen inzetten om de omgeving op en rondom het gebedshuis klimaatadaptief in te richten waar mogelijk.
 - a. Doelstelling is om in 2025 10% meer groen op en rondom gebedshuizen aangeplant te hebben dan op het moment van ondertekening van deze Green Deal.
 - b. Hiervoor stelt men een groen meerjarig onderhoudsplan op (MJOP).
10. deelnemers zich in zullen zetten voor een mobiliteitsplan waarin aangegeven wordt waar bezoekers vandaan komen en hoe zij geïnspireerd worden om voor duurzame vervoersmogelijkheden te gaan.

11. gebruikers en eigenaren van monumenten de verduurzamingsmaatregelen afstemmen met de erfgoedafdeling van de Gemeente Arnhem.
12. deelnemers uiterlijk aan het einde van de Green Deal in 2025 een (stappen)plan afhebben om toe te werken naar de Europese doelstelling in 2050. Dit kan bijvoorbeeld door het opstellen van een (groen) meerjarig onderhoudsplan (MJOP).

dat bij het vergroten van de handafdruk:

1. het duurzame besef en gedrag van de gemeenschap en bezoekers vergroot. Dit kan gebeuren door de volgende mogelijkheden: inspireren en enthousiasmeren tijdens de diensten en openstellingen of tentoonstellingen, kennisdeling, circulair gebruik van middelen, verminderen van afvalproductie en goed scheiden van afval, nadenken over duurzaam verkeer, mogelijke vergroening en duurzaam voedselgebruik en productie. Informatie over verduurzaming van eigen huis en omgeving wordt gedeeld met bezoekers en de religieuze gemeenschap. De gemeente Arnhem biedt hiervoor handvaten en heeft ook mensen beschikbaar die graag in bijeenkomsten en bij kleine groepen per gemeenschap hierover op een laagdrempelige manier willen vertellen. Het is de doelstelling om aan het eind van de looptijd van de Green Deal bij de mensen thuis:
 - a. $\frac{1}{10}$ energiebesparing terug te zien in huishoudens door laagdrempelige gedragsverandering
 - b. $\frac{1}{5}$ minder restafval op te laten halen door iedereen in de gemeenschap te helpen om thuis afval te scheiden
 - c. iedereen in de gemeenschap de mogelijkheid te geven om afval te scheiden (thuis of in het gebedshuis)
 - d. $\frac{1}{5}$ minder voedselverspilling te hebben in de (religieuze) huishoudens
 - e. $\frac{1}{5}$ meer vegetarisch en duurzaam ingekochte gerechten gekookt worden in de (religieuze) huishoudens
 - f. $\frac{1}{5}$ meer herbruikbare en hergebruikte producten gekocht worden ten opzichte van het jaar 2022
2. deelnemers samenwerken met partners aan een oplossing voor de "split incentive" van eigenaar en gebruikers, voor waar dat opgaat.
 - a. Gebouweigenaren en gebruikers krijgen bij verduurzaming van vastgoed vaak te maken met het 'split incentive dilemma'. Het 'split incentive dilemma' is het verschijnsel dat (duurzaamheids)maatregelen niet worden gerealiseerd doordat de financiële kosten en baten van de gebouweigenaar (verhuurder) en de huurder niet overeenkomen. Het is echter mogelijk om tot goede financiële afspraken te komen waarvan zowel de eigenaar als de huurder profijt hebben.

De partijen spreken af:

Partners

dat in alle gevallen:

1. de gemeente Arnhem, Kathedraaldenkers en het intergemeentelijke subsidiebureau deze ambities/ afspraken ondersteunen door (bestaande) instrumenten zoals subsidies, kennisdeling en ondersteuning in te zetten.
 - a. Er is ondersteuning beschikbaar vanuit de gemeente Arnhem voor klimaatadaptatie
 - b. Er is ondersteuning beschikbaar vanuit de gemeente Arnhem voor het inspireren en activeren van gebruikers en bezoekers van gebedshuizen
 - c. Er is ondersteuning beschikbaar vanuit de gemeente Arnhem voor circulaire initiatieven
 - d. Er is subsidie beschikbaar vanuit de gemeente Arnhem voor compensatie van de energierekening
 - e. Er is subsidie beschikbaar vanuit de gemeente Arnhem voor een energiescan en de bijbehorende begeleiding in het traject door een zelfgekozen (technisch) adviseur, binnen gestelde uitgangspunten.
 - f. Er is vanuit de gemeente Arnhem subsidie beschikbaar voor groenblauwe initiatieven
 - g. Er is vanuit de gemeente Arnhem subsidie beschikbaar voor circulaire initiatieven.
 - h. Er is vanuit het Rijk subsidie beschikbaar voor duurzaamheidsonderzoek als er ook onderzoek gedaan wordt naar een nieuw toekomstperspectief, bijvoorbeeld door medegebruik te introduceren
 - i. Er is vanuit de provincie Gelderland subsidie beschikbaar voor buurthuizen en wijkcentra die de leefbaarheid verbeteren door de wijk te verbinden met gemeenschapsvoorzieningen
 - j. Er is vanuit het Rijk subsidie beschikbaar voor verduurzaming van maatschappelijk vastgoed (DUMAVA)
2. de gemeente Arnhem met kennis en uitvoeringspartner Kathedraaldenkers de project overstijgende initiatieven zal faciliteren.
3. Kathedraaldenkers als aanspreekpunt zal fungeren bij vragen, kennis en inspiratiesessies organiseren en zorgen dat alle kennis op juiste wijze gedeeld wordt binnen de Green Deal en daarbuiten.
4. Kathedraaldenkers de deelnemers zal ondersteunen met hulpmiddelen en een helpdesk voor het verwerken van de adviezen en het opstarten van de maatregelen, waar nodig.
5. de gemeente Arnhem met het programma 'Arnhem zet de knop, powered by REE' advies, bemiddeling en oplossingen, biedt voor duurzaam gebruik en inspiratie voor gebruikers.
6. de gemeente Arnhem de omgevingsdienst opdracht geeft om terughoudend zullen zijn wat betreft handhaving op energie thema's bij deelnemers die de Green Deal ondertekenen. Bij monumentale gebedshuizen wordt in overleg per gebouw bekeken wat de mogelijkheden zijn. Dit is alleen van toepassing op gebedshuizen met de energiebesparingsplicht (verbruik van 25.000 m² gas per jaar of 50.000 kWh elektriciteit per jaar)
7. Groene kerken en Groene moskeeën als platform te raadplegen zijn bij specifieke vragen over het gebedshuis, ook als het gaat om de religieuze grondwaarden van verduurzaming
8. een zelf gekozen technisch bureau de deelnemers kan ondersteunen door het uitvoeren van de energie data analyses om zo inzicht te krijgen in het besparingspotentieel. Hiervoor is (deels) subsidie beschikbaar vanuit de gemeente Arnhem (Subsidie energiebesparing ondernemers en maatschappelijke organisaties).
9. Kathedraaldenkers zal de deelnemers ondersteunen met templates en modellen om bijvoorbeeld de impact te kunnen meten, stappenplannen en meerjaren onderhoudsplannen te maken, enzovoorts.

Handtekeningen deelnemers en partners Green Deal Gebedshuizen

Gemeente Arnhem

Naam contactpersoon

Intergemeentelijk subsidiebureau

Naam contactpersoon

Kathedraaldenkers

Naam contactpersoon

Naam gemeenschap

Naam contactpersoon

Naam gemeenschap

Naam contactpersoon

Naam gemeenschap

Naam contactpersoon

Naam gemeenschap

Naam contactpersoon

Naam gemeenschap

Naam contactpersoon

Naam gemeenschap

Naam contactpersoon

Naam gemeenschap

Naam contactpersoon

Handtekeningen deelnemers en partners Green Deal Gebedshuizen

Naam gemeenschap

Naam contactpersoon

Naam gemeenschap

Naam contactpersoon

Naam gemeenschap

Naam contactpersoon

Naam gemeenschap

Naam contactpersoon

Naam gemeenschap

Naam contactpersoon

Naam gemeenschap

Naam contactpersoon

Naam gemeenschap

Naam contactpersoon

Naam gemeenschap

Naam contactpersoon

Naam gemeenschap

Naam contactpersoon

Naam gemeenschap

Naam contactpersoon
